

مجلة الجمعية الإيرانية للغة العربية وآدابها، فصلية
علمية محكمة، العدد ٧٩، صيف ١٤٠٥ هـ. ش،
٢٠٢٦ م؛ صص ٢٩-٠١

Structural Criticism of the Novel "Ali Ma'idah Daesh" by Zahra Abdallah (Based on Roland Barthes' Five Codes Model)

Article Type: Research

Mehdi Tork shvand^{1}*

Abstract

The rapid development of narratology in the contemporary period has led to the presentation of various theories that help in the analysis and understanding of narrative text. Most of these theories are related to the field of structuralism, which is a field that seeks to discover the relationships and laws governing the components of a text, and one of the most important founders of this school is Roland Barthes, but he was not limited to structuralism and emphasizing the text. In his model of "five codes" in the layers of hermeneutics, narrative action, semantics, symbolism, and culture, he believes in the active presence of the reader to understand the text, which is considered to be a tendency towards post-structuralism. Based on the descriptive-analytical method and considering the thematic sensitivity in the novel "Ali Ma'edeh Daesh" by Zahra Abdullah, which deals with the radicalism of Daesh and Yazidi women, this article examines the application of Roland Barthes' codes to analyze the creative features and hidden layers of this narrative text. A novel that was welcomed in a short time due to its reflection of the oppression of Yazidi women; therefore, the present article, relying on the descriptive-analytical method, examines this novel according to the five codes of Roland Barthes' code model. The results of the research show that the author has used five codes at different levels with fluent and bold language, and all codes, except for the hermeneutic code, which is less prominent, are abundant in the novel under study. The hermeneutic code is in the title and some of the mythological ambiguities and symbols, and the action code in expressing the tragic and horrific event, and the semantic code in drawing the discourse of ISIS and women, and the symbolic code in the confrontation between the two forces of evil and good, black and white, and

1. Corresponding author: Assistant Professor. Faculty of Literature. Arabic language and literature group. Seyyed Jamaluddin Asadabadi University.
<https://orcid.org/0000-0001-9306-2259>. E-mail: Torkshavand@sjau.ac.ir

the cultural code indicating the dominance of ISIS ideology in creating the text, as well as the beliefs of Yazidi women in the formation of the discourse of struggle.

Keywords: Narrative studies, code model, Roland Barthes, Zahra Abdullah, novel "Ali Ma'edeh ISIS"

1. Introduction

The effort to explain the grammar of narrative—its styles, mechanisms, and signs—became a pivotal goal in narratology throughout the 20th century. Formalist narratologists such as Propp, structuralists like Genette and Todorov, and post-structuralists such as Michael Toolan and David Herman sought to develop coherent and technical theories aimed at understanding the language and grammar of narrative. Among them, structuralist narratologists made the most significant contributions by proposing systematic and generalized methods for analyzing the vast range of narrative texts. One of the most notable figures in this field is Roland Barthes, whose narratological and critical theories are particularly remarkable. His “Five Codes” theory stands out as a comprehensive and structured framework for systematically analyzing narratives. Roland Barthes, a prominent 20th-century French philosopher, narratologist, and semiotician, focused on organizing ideas around semiotics in the field of narratology. His most important contribution is the “Five Codes” theory. Barthes approached narrative texts through structural reading and analysis, proposing five codes: Hermeneutic, Proairetic, Semantic, Symbolic, Cultural Codes.

2. Materials and methods

This article, based on a descriptive-analytical method and considering the thematic sensitivity in Zahra Abdullah’s novel “At the Table of ISIS,” which addresses the radical confrontation of ISIS militants with Yazidi women, examines the application of Roland Barthes’ codes to analyze the creative features and hidden layers of this narrative text.

3. Results and discussion

The hermeneutic code is used minimally in the novel “At the Table of ISIS” due to its straightforward language and realistic, descriptive style. Its most significant manifestation appears in the title itself, “At the Table of ISIS,” which prompts the reader to contemplate its meaning—whether the “table” is literal or symbolic, and what experiences or perspectives are implied. Until

the novel is read, the exact intention behind this title remains ambiguous, creating the kind of suspense and mystery that Barthes attributes to the hermeneutic code.

The second code in Barthes' theory, the proairetic code, is reflected in the novel through the author's depiction of a calm, stable beginning, portraying men and women living side by side around Mount Sinjar with their unique rituals and strong religious traditions. However, the first cry of "Allahu Akbar" marks the emergence of the proairetic code, signaling a shift from pre-action to initial action and disrupting the original order of the story.

The third code in Barthes' theory, the semantic code, goes beyond events and actions, focusing on concepts, principles, and associations. In the novel, darkness symbolizes the ISIS militants' effort to overpower light—represented by the virtuous Yazidi women. The dichotomy of "light" and "darkness" becomes a metaphor for the struggle between awareness and ignorance, freedom and captivity. Here, darkness signifies oppressive power and historical inevitability, while light represents transformative human experience. Ultimately, the semantic code in this context is political, psychological, and philosophical at the same time.

Like the semantic code, the symbolic code shapes the narrative's themes, but while the semantic code is limited to the implicit meaning behind a character's actions or words, the symbolic code encompasses the entire text or significant portions of it. In "At the Table of ISIS," the symbolic code plays a prominent role, as the novel is fundamentally built on oppositions such as darkness and light. In addition to this central contrast, the narrative highlights other binary oppositions, including ISIS's interpretation of Islam versus Yazidi faith, as well as deeper dichotomies like "powerlessness/freedom," "ignorance/knowledge," and "death (existence before awareness)/birth (self-awareness)".

The final code in Barthes' theory is the cultural code, which reveals the cultural references and underlying ideology of the narrative. In "At the Table of ISIS," the cultural code highlights the opposition between Yazidi women and ISIS militants, each representing contrasting cultural backgrounds—one rooted in distinct traditional rituals and beliefs, and the other associated with radical interpretations of Islam.

4. Results

The findings obtained from the analysis of Roland Barthes' codes in the novel "On ISIS's Table" are as follows:

Although the author does not demonstrate a strong inclination toward the use of the hermeneutic code, the literary and narrative structure of the work has prompted technical utilization of this code where necessary. The author employs this code in the title, as well as the novel's opening and closing pages. Aspects of the symbolic and enigmatic nature of the protagonist, Yafa, as well as the character Sirwan, the male lover, are revealed through coded representation, with Abdullah portraying them in a symbolic manner. By introducing certain emblematic moments, Abdullah aims to create suspense and invite readers to pause and reflect, searching for underlying meaning.

Zahra Abdullah uses the proairetic code in a clear, systematic way. Actions in the novel follow a logical, content-driven sequence—from initial stability, through conflict, to resolution—making the narrative easy for the reader to follow.

The semantic code is visible in various parts of the novel, especially through the use of poetic language and feminine expressions. The author conveys significant meanings and the main oppositions of the work by carefully arranging elements and words, as well as through the use of simile and metaphor.

The symbolic code, owing to the dual structure of the novel, occupies a considerable part of the narrative world. The novel is fundamentally structured around oppositions, primarily the conflict between the forces of evil (ISIS) and good (the Yazidi women). Within this context, other dichotomies—such as light and darkness, life and death, women and men, power and submission—are established, and the novel itself is a product of these various oppositions.

The cultural code also holds significant importance in the novel. "On ISIS's Table" is essentially a cultural work that portrays the cultural clash between members of ISIS and the Yazidi women, with cultural elements and their various manifestations contributing to the formation and development of this confrontation. The author depicts the different aspects of cultural identity that emerge within these conflicts.

تحليل رمزگان پنجگانه رولان بارت در رمان "علی مائده داعش"

از زهرا عبدالله

نوع مقاله: پژوهشی

مهدی ترک شوند^{*۱}

۱. استادیار، رشته زبان و ادبیات عرب، عضو هیئت علمی دانشگاه سید جمال الدین اسدآبادی، همدان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۴

چکیده

رمان "علی مائده داعش" اثری برجسته درباره داعش است که از نگاه انسان دوستانه، فمینیستی برخوردار است و نقدی گزنده نیست به داعش و زیربناهای فکری و گفتمانی آنها ارائه می‌دهد. بررسی این رمان از منظر نظریه رمزگان پنجگانه رولان بارت از اهمیت زیادی برخوردار است، زیرا می‌تواند عناصر صوری و ظاهری اثر و همچنین روش و سبک نویسنده و زیربناهای محتوایی و ساختاری اثر را کشف کند. بنابراین این مقاله با توجه به حساسیت موضوعی در رمان "علی مائده داعش" از زهرا عبدالله که به تقابل رادیکال‌گرایی داعشیان با زنان ایزدی می‌پردازد به بررسی کاربست رمزگان رولان بارت برای کشف و تحلیل ویژگی‌های اخلاقانه و لایه‌های پنهان این متن روایی می‌پردازد. رمانی که بدلیل انعکاس مظلومیت زنان ایزدی در مدت کوتاهی توانست مورد استقبال قرار گیرد و به چندین چاپ برسد. بنابراین هدف پژوهش با تکیه بر روش توصیفی - تحلیلی ساختار اثر از منظر نظریه بارت است که نظریه‌ای کامل درباره بخش‌های مختلف روایت است و تلاش می‌کند نگاه نویسنده به جنایات و اعمال خشونت‌آمیز داعش بر علیه مردم به ویژه زنان را مورد بحث قرار دهد. نتیجه پژوهش نشان می‌دهد که نویسنده با زبانی سلیس و جسورانه از رمزهای پنجگانه در سطوح مختلف بهره گرفته است و همه رمزها به جز رمز هرمنوتیک که نمود کمتری دارد، به فراوانی در رمان به کار رفته است. رمز هرمنوتیک در عنوان و پاره‌ای از ابهامات و سمبل‌های اساطیری، و رمز کنشی در بیان رویداد تراژدیک و هولناک، و رمزگان معنایی در ترسیم گفتمان داعش و زنان، و رمز نمادین در تقابل میان دو نیرو شر و خیر، سیاهی و سفید، و رمز فرهنگی نشانگر حاکمیت ایدئولوژی داعشی در پدید آوردن متن و همچنین باورهای زنان ایزدی در شکل‌گیری گفتمان مبارزه دخیل است.

کلیدواژگان: ساختار روایت، الگوی رمزگان، رولان بارت، زهرا عبدالله، رمان "علی مائده داعش"

* نویسنده مسئول: Torkshavand@sjau.ac.ir

۱. مقدمه

رمان "علی مائده داعش"، اثری جسورانه و ممتاز با موضوع بیان جنایات داعش، این گروه تکفیری افراطی است. گروهی که تأثیر زیادی در حوزه‌های اجتماعی، سیاسی جوامع اسلامی به جا گذاشت. بعد از عواقب سنگین و زیانبار این شکل‌گیری این گروه در جهان به ویژه جهان اسلام، نویسندگان و رمان‌نویسان به نوبه خود به بازتاب تأثیر این گروه بر گروه‌های مختلف اجتماعی و مذهبی در بخش‌های مختلف جهان عرب پرداختند. از زمان تأسیس این گروه پژوهش‌های متعددی در حوزه‌های مختلف علوم انسانی برای شناخت اهداف، افکار، استراتژی و جنایات این گروه تکفیری به نگارش درآمده است. پژوهش‌هایی که درباره رمان‌های نوشته شده از این گروه انجام می‌پذیرد، از اهمیت تحقیقاتی ویژه‌ای، هم در علوم اجتماعی و هم از منظر ادبی برخوردار است، زیرا شناخت و توصیف نویسندگان رمان را آنچه به وقوع پیوسته را بررسی می‌کند و برای آگاهی از تفکرات و اعمال داعش مهم است. اثر "علی مائده داعش": از نویسنده سوری زهراء عبدالله که از نزدیک جنایات داعش را زندگی کرده و به چشم دیده و به عنوان فعال فمینیسم نگرانی‌هایی جدی در رابطه با پایداری شدن حق زنان توسط داعشیان داشته، اثری درخور اعتناء و از جهت پژوهشی از اهمیت فراوانی برخوردار است. این اثر حاصل رابطه گفتمانی میان ایزدیان و داعشیان است و در صدد بازگفت صداهایی مظلوم زنان در زیر ستم داعش است. بنابراین ارائه تبیینی درست و روشمند از پیام‌های گفتمانی نویسنده و نوع نگاه او به جنایات داعش بر علیه زنان به ویژه زنان ایزدی، ضروری است و چارچوب رمزگان پنج‌گانه رولان بارت در این میان می‌تواند مؤثر واقع شود.

نظریه رمزگان پنج‌گانه بارت یکی از جدی‌ترین نظریات او درباره تحلیل روایت است. «بارت در مطالعه متون داستان و روایتی، ابتدا به خوانش و تحلیل ساختاری روایت همت گماشت. سپس به دنبال بررسی نظام‌های زیرین سازنده متن رفت؛ اما از آنجا که در تحلیل متن به دنبال این بود که متون چگونه معنادار می‌شوند، با دست کشیدن از یافتن معنای نهانی، به سوی زنجیره‌ای از دالها حرکت کرد و از ساختارگرایی به پس‌ساختارگرایی رفت» (صفی و سلامی، ۱۳۹۰ه. ش: ۱۴۳). پنج رمزی که بارت در نظریه خود تبیین کرده عبارتند از رمز تأویلی یا هرمنوتیکی، رمز کنشی که ناظر به وقوع رویدادها است. رمز معنایی یا ضمنی که به معانی مندرج در متن تعلق دارد. رمز نمادین که به مانند رمز معنایی به شکل‌گیری درون‌مایه کمک می‌کند و

از طریق فنون بلاغی قابل بررسی است و رمز فرهنگی که به نشانه‌های اجتماعی و فرهنگی موجود در متن اشاره دارد. هر کدام از این رموزها بخش‌های مختلف یک اثر ادبی از جهت بلاغی، محتوایی، ساختاری و غیره را بررسی می‌کند و منجر به درک کامل و شفافیت از اثر و کشف زیربناهای محتوایی و ساختاری آن می‌گردد. اثر "علی مائده داعش" به دلیل برخورداری از سازوکارهای مختلف ادبی و استفاده از نمادهای دینی و زیرساخت‌های فکری و زیباشناسی برای بررسی بر پایه این نظریه مناسب است. بنابراین بررسی این رمان با تکیه بر این پنج رمز تصویری کامل و واضح از واحدهای معنایی پراکنده در متن ارائه می‌دهد و مقاله حاضر با عنایت به این موضوع در صدد بررسی رمان «علی مائده داعش» در پرتو نظریه رمزگان رولان بارت است تا پاسخی به سوالات زیر بیابد:

۱. رمزگان پنج گانه چه نقشی در انتقال گفتمان و ساخت درون‌مایه اثر دارند؟
۲. موضوعات مورد تاکید زهرا عبدالله در خلال رمان شامل چه مواردی است؟
۳. رمزگان پنج گانه بارت با چه سازوکارهایی در اثر به کار رفته‌اند؟

پیشینه پژوهش

درباره رمان علی مائده داعش زهرا عبدالله چندین مقاله به نگارش درآمده است. از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

مقاله (۱۴۰۰ه. ش)، "نقد جامعه‌شناختی رفتار داعش علیه زنان در رمان «علی مائده داعش» اثر زهراء عبدالله"، به تحقیق زهرا ماهوزی و دیگران. منتشر شده در مجله نقد ادب معاصر عربی. هدف از این پژوهش، بررسی و تبیین رفتار داعشیان علیه زنان در رمان «علی مائده داعش» بر پایه‌ی چارچوب نقد جامعه‌شناختی ادبیات با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی است. یافته‌های این پژوهش بیانگر آن است که نویسنده توانسته روزه‌ای جدید برای شناخت زوایای مختلف اشغال عراق و به بردگی گرفتن زنان توسط داعش را در برابر دیدگان مخاطب نمایان سازد.

مقاله (۱۴۰۱ه. ش)، "بازنمایی خشونت در رمان «علی مائده داعش» با تکیه بر نظریه اسلاوی ژیتک"، به تحقیق زینب قاسمی اصل و حسین الیاسی مفرد، منتشر شده در مجله ادب عربی. این پژوهش با هدف تبیین لایه‌های مختلف خشونت داعش علیه ایزدیان از الگوی ژیتک بهره گرفت تا نشان دهد نویسنده چگونه ابعاد مختلف خشونت را لایه‌لای حوادث داستان بازنمایی

کرده و از مسئله خشونت به عنوان درون‌مایه روایی بهره جسته است. نتایج تحقیق نشان داد تمام انواع خشونت در رمان، تحت تأثیر خشونت خدایگانی که ژنژک بدان اشاره کرده، صورت گرفته است.

مقاله (۲۰۱۷)، التشبيه والاستعارة فی رواية "علی مائده داعش" لزهراء عبدالله، به تحقیق فاتن المر، منتشر شده در مجله الکترونیکی الفینیق. نویسنده در این مقاله به کاربر کاربرد تشبیه، استعاره و مجاز در رمان مورد بحث پرداخته و مصداق‌های مختلفی از آن را بررسی کرده است. طبق نتیجه این پژوهش نویسنده به طور مکرر از عناصر بیانی در روایت بهره گرفته است.

مقاله (۲۰۲۳)، "روایه" علی مائده داعش لزهراء عبد الله: "دراسة فی ضوء اللسانيات الاجتماعیه"، به تحقیق محمد حسین مهاوی، منتشر شده در مجله الدراسات اللغویة و الترجمة در عراق. این پژوهش، نگاهی تحلیلی به زبان خشونت در متن روایی، مبتنی بر مبانی زبان‌شناسی اجتماعی و زمینه‌های آن که در رویدادهای رمان وجود دارد و تا شخصیت‌های آن ادامه دارد، ارائه می‌دهد. برجسته‌ترین این زمینه‌ها که در این پژوهش به آنها پرداخته شده است، موضوع دوگانگی زبانی، تابوهای زبانی و سایر مباحث زبان‌شناسی اجتماعی است که به امور و مسائل زنان مربوط می‌شود و تلاشی برای تحلیل رفتارهای سازمان داعش و شیوه‌های خشونت‌آمیز آن علیه مردم شهر سنچار عراق، مکانی که وقایع رمان در آن تجسم یافته است، و آنچه بر مردم فرقه ایزدی، به ویژه زنان ایزدی، از نظر بی‌عدالتی، نقض حقوق و تجاوز به کرامت انسانی رخ داده است.

درباره الگوی رمزگان رولان بارت نیز تا کنون برخی آثار به چاپ رسیده است از آن جمله: مقاله (۱۴۰۲ ه. ش)، "تحلیل رمان «آزاده خانم و نویسنده اش» از رضا براهنی بر اساس نظریه رمزگان پنجگانه رولان بارت"، نوشته لیلا دالوند و دیگر همکارانش است که در شماره ۸۹ مهر ۱۴۰۲ در مجله علمی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی به چاپ رسیده است و نویسندگان در آن به پس از بررسی رمان براساس نظریه مطرح شده به این نتیجه دست یافته اند که در رمزگان معنابنی دلالت ضمنی براساس خصوصیات شخصیت‌های داستان و کنش آنها بررسی می‌شود و در رمزگان نمادین بیان شد که دو دیدگاه متفاوت و دو جنس زن و مرد همواره در تقابل هم قرار دارند.

مقاله (۱۴۰۳ ه. ش)، "معناکاوای رمزگان خطبه ۶۴ نهج البلاغه (براساس الگوی رمزگان رولان بارت)" نوشته رحمان نوازنی و گل افروز محبی است که در شماره ۴۸ بهار و تابستان

۱۴۰۳ در مجله پژوهش دینی به چاپ رسیده است و پژوهشگران در آن به این نکته اشاره کرده‌اند که کاربرد این رویکرد می‌تواند ابزار مناسبی جهت رسیدن به لایه‌های معنایی متون دینی و تفسیر آن‌ها است و هر یک از رمزگان پنج گانه بخشی از معمای زندگی را در سراسر متن مطرح می‌کنند.

براساس بررسی‌های انجام شده مقالاتی که درباره رمان مورد بررسی صورت گرفته، محتوا محور بوده است، اما ما در پژوهش حاضر سعی داریم این رمان را براساس رویکردی ساختارگرا بررسی نماییم تا لایه‌های زیرین آن را کشف و تحلیل نماییم و مقاله حاضر از آنجایی که بررسی این اثر بر پایه الگوی رمزگان رولان بارت می‌پردازد، پژوهشی جدید است.

مبانی نظری پژوهش

تلاش برای تبیین دستور زبان روایت و اینکه روایت از چه سبک و شیوه‌ای برای تحقق خود بهره گرفته و چه نشانه‌ها و سازوکارهایی دارد در سرتاسر قرن بیستم به یک هدف مهم و راهبری در روایت‌شناسی تبدیل شد. روایت‌شناسان فرمالیستی از پراپ^۱ گرفته تا روایت‌شناسان ساختارگرا نظیر ژنت^۲، تودورف^۳ پس‌اساختارگرایان نظیر مایکل تولان^۴، دیوید هرمن^۵ و غیره سعی کردند با ارائه نظریاتی منسجم و فنی یک هدف مهم را دنبال کند و آن شناخت زبان و دستور زبان روایت بود. در این میان روایت‌شناسان ساختارگرا بیشترین تلاش را برای فهم روایت به کار بردند و با ارائه نظریاتی سعی در ایجاد روشی نظام‌مند و تعمیم یافته برای بررسی خیل عظیمی از متون روایی دست زدند. از جمله مهمترین آنها رولان بارت است که نظریات و دیدگاه‌های روایت‌شناسی و نقدی او در خور توجه است و نظریه رمزگان پنج‌گانه او یکی نظریات جامع و فنی برای بررسی نظام‌مند روایت است.

بر پایه رویکرد معناکاوانه رولان بارت، متن نظامی از نشانه‌ها است که شرط اصلی فهم این نشانه‌ها، حضور خواننده به مثابه کنشگر فعال است. حضوری که به جای تمرکز یافتن معنای ثابت نشانه‌ها، در پی معنازایی در متن است (مرادی و چالاک، ۱۳۹۹ ه. ش: ۱۹۰). بارت نظریه

1. Prop
2. Genette
3. Todorov
4. Michael Toolan
5. David Herman

خود را در کتابی موسوم به «اس-زد» شرح داد و در ارائه نظری به طور عملی با استفاده از بررسی داستان «سارازین» از «بالزاک» توانست نظریه خود را شرح دهد. او ۵۶۱ واحد معنایی از این داستان استخراج کرد و آنها را بعد از بررسی در پنج رمز طبقه‌بندی کرد. در واقع او با بررسی واحدهای معنایی متوجه شد که آنها در مجموع به پنج رمز تعلق دارد و این پنج رمز در اکثر داستان‌ها تکرار می‌شود. از نظر او «روایت‌ها صرف‌نظر از میزان پیچیدگی‌شان، همچنین به رغم تنوع چشمگیرشان در فرهنگ‌های مختلف، می‌توان بر پایه این پنج رمز بررسی کرد» (پاینده، ۱۳۹۷ه.ش: ۲۲۳).

نظریه رمزگان رولان بارت یکی از نظریات روایت‌شناسی است که فیما بین ساختارگرایی و پس‌ساختارگرایی قرار دارد. «رولان بارت هر متن ادبی را به طور اعم و هر متن داستانی را به طور اخص، متشکل از رمزگانی می‌داند. از نظر بارت هر اثر ادبی، کلیت یا ساختاری است که خود از ساختارهای جزئی‌تر ساخته شده است. این ساختارهای خُرد به پنج دسته تقسیم می‌شوند که بارت هر دسته را «کد»، «رمز»، یا «رمزگان» می‌نامد. بارت در تحلیل ساختاری متن و در تلاش برای اینکه معما چگونه در متن آفریده و پراکنده می‌شود، با کمک پنج دسته رمزگان کنشی (پروآیتریک)، معمایی (هرمونیتیک)، نمادین، فرهنگی و اعتباری (ضمنی) به روایت‌شناسی و تفسیر متن پرداخت که چنین تحلیل تا زمان او سابقه نداشت» (Barth, 1970: 204).

بارت در سلسله تألیفات خود به ویژه در کتاب «اس/زد» به مباحثی جامع پیرامون روایت، ساختارها و فرایندهای شکل‌گیری ادبیات در متون پرداخت. «او در کتاب «اس-زد»، کوشید با بیان نظریه‌ای روزآمدتر به نسبت کتاب درجه صفر نوشتار، اصول و تمایزات نوینی پیرامون فرایندهای آفرینش با تأکید بر نقش خواننده در متن و به گونه فراگیر، روایت‌های خواننده محور بیان می‌کند. بارت در کتاب مذکور، نخست متن آثار ادبی را در دو حیطه جداگانه قرار می‌دهد. یکم متن خواندنی و دوم متن نوشتنی. این تقسیم‌بندی در ظاهر ساده در ادامه با عبور از سادگی اولیه، مبنای تقابلی بنیادین میان دو نوع از متون می‌شود» (پاینده، ۱۳۹۷ه.ش: ۲۲۷).

استدلال رولان بارت این است که متن پیکره‌ای آمیخته با رمزهای گوناگون است که هر یک چون صدایی از متن بر می‌آید و در برخی متن‌ها یک یا دو صدا غالب است. این رمزگان، مجموعه قواعدی هستند که بر اساس آن عناصری انتخاب می‌شوند که بار دیگر عناصر ترکیب شده و عناصر جدیدی را می‌سازند (میرعبادی، ۱۳۹۸ه.ش: ۷۳).

رمزگان پنج گانه رمان "علی مائده داعش"

رمز هر موتیک

نخستین رمز مورد بحث در نظریه بارت رمز تأویلی یا هر موتیکی است. براساس الگویی که بارت در رمزگان هر موتیک ارائه می دهد، در این رمزگان با حداکثر ده مرحله در هنگام طرح و حل معما سروکار داریم؛ موضعیت بخشی، موقعیت یابی، فرمول بندی معما، نوید پاسخگویی به معما، فریب، ابهام، انسداد، پاسخ تعلیقی، پاسخ جزئی و افشای حقیقت (بارت، ۱۳۷۰ ه. ش: ۲۱۵). رمزگان هر موتیک بارت با "پرسش"، "راز"، "تعلیق"، و "هدایت خواننده برای جستجوی معنای پنهان" سروکار دارد. این رمزگان مربوط به این است که در متن چه چیزی گفته نمی شود یا اینکه چه چیزی مبهم است و این بی اطلاعی و ابهام سبب تشویق خواننده جهت رمزگشایی است. به دیگر سخن، رمز تأویلی به تمامی نقاط و بخش هایی یک اثر که قابل تأویل است و ساختاری معماگونه دارد، تعلق دارد.

رمزگان تأویلی در رمان "علی مائده داعش" بدلیل زبان ساده و روان اثر و سبک و رویکرد واقع گرایانه و توصیفی کمتر به کار رفته است و بخش اندکی از رمان را به خود اختصاص داده است. با وجود این، زهرا عبدالله، از این رمز به میزان لازم برای روایت مندی اثر متمایز خود بهره می برد. در واقع نویسنده در مواقعی که نیاز دیده و برای اینکه به معنا و ساختار روایت عمق ببخشد، از این رمز بهره گرفته است. اصلی ترین و مهمترین نشانه آن در همان عنوان دیده می شود. عنوان رمان "علی مائده داعش" است و نیازمند تلاش و تأمل خواننده برای مکاشفه دلالت این عنوان است. این عنوان به معنای «بر سر سفره داعش» است. اما منظور سفره چیست؟ سفره واقعی است یا نمادین؟ چرا "داعش"؟ آیا قرار است تجربه ای شخصی، نقد تاریخی، یا تحلیل اجتماعی ببینیم؟ چه کسی بر سر این سفره نشسته؟ و... و تا زمانی که متن رمان را نخوانده باشیم، نمی توانیم به درستی بفهمیم منظور نویسنده از این ترکیب چیست. این همان چیزی است که بارت از رمزگان هر موتیکی می خواهد: عنوان تبدیل به دروازه ای از تعلیق و رمزآلودگی می شود. حتی بعد از خواندن قسمت هایی از متن، معنای کامل عنوان همچنان چندلایه و قابل تفسیر باقی می ماند. "سفره" بار معنای مثبتی دارد و نشانه نیکی و خیر از آن منتشر می شود. این عنوان در آغاز و قبل از خواندن رمان به خواننده این احتمال را القا می کند که ممکن است اثری

در حمایت از ایدئولوژی داعش باشد، اما در واقع بر خلاف آن است و در محکومیت و انتقاد از وضعیتی که داعشیان خلق کرده به روایت درآمده است.

پایان رمان نیز به شکل معماگونه و رویاگونه مطرح شده است. نویسنده شخصیت یافا را که از دست داعشیان فرار کرده به تصویر کشیده و پایان فرار آن را نه به شیوه واضح و مشخص بلکه به صورت رمزآمیز و نمادین ارائه داده است تا خواننده برای فهمیدن سرنوشت او به صرافت بیفتد:

«بعیداً عن کابوسی، أو استمراراً له، أمدّ قدمي من الحائط المكسور، خارج حدود الغرفة المظلمة المعلقة نفسها، لأكتشف أنّها ليست مجرد كابوس يأتي خلال الصداق، بل واقع كنت أعيشه. أخطو الآن أولى خطواتي باتجاه النور المبطن بالألغام. تاركة العباء السوداء تنسدل عن رأسي، وتغادر جسدي متطيرة بعيداً، بعيداً كشرح مريض» (عبدالله، ۲۰۱۷: ۱۹۱).

این سطور واپسین سطرهای روایت است. نویسنده پایان رمان را به گونه‌ای رقم زده که شخصیت را در هاله‌ای از ابهام قرار داده است؛ اینکه شخصیت هنوز درگیر کابوس است یا اینکه با واقعیت مواجه است. رمز میان این دو مشخص نیست و این تعلیق آغازین همان رمز هرمونتیکی است: رمز کابوس/واقعیت روشن نیست، پس خواننده معلق باقی می‌ماند. در ادامه با کدهایی پرسش‌زا و اطلاعات تأخیری مواجه می‌شویم و وقتی یافا بیان می‌دارد که می‌خواهد این حقیقت/کابوس را کشف کند پس لحظه کشف ایجاد می‌شود. متن، معمایی روانی می‌سازد؛ اینکه آیا درد و رنج تماماً صرفاً کابوس بوده یا واقعیت عینی است؟ پاسخ در دل متن به تعویق می‌افتد و خواننده را متوقف می‌کند و از خود می‌پرسد: جهان یافا واقعاً کی تغییر کرده؟ در ادامه یافا با پا گذاشتن به بیرون از اتاق، دروازه راز را برای مخاطب می‌گشاید و این حرکت نمادین از دیوار شکسته، و عبور از اتاق تاریک به سمت جایی ناشناخته، خود یک کد هرمونتیکی است: و اینجاست که مخاطب دوباره به جملاتی پرسش‌زا مواجه می‌شود؛ اینکه چرا دیوار شکسته است؟ چه چیزی بیرون این اتاق، و در این نور پر از مین‌ها نهفته است؟ خود واژه "الغام" به معنای معما است و نشانگر این است که نور که معنای پیروزی و نجات از اسارت است در هاله‌ای از ابهام قرار دارد و خواننده دقیقاً نمی‌داند تلاش یافا برای نجات از دست داعشیان به نتیجه رسید یا اینکه او مجدد گرفتار داعشیان شده است.

علاوه بر عنوان و آغاز و پایان رمان، شخصیت سیروان در رمان خاصیتی معماگونه دارد و نویسنده تعمداً این شخصیت را به صورت مبهم ارائه داده است تا با دعوت به کنش فعالانه خواننده نقش آن را در بستر رویدادها کشف کند. این رمزگان در داستان‌ها باعث ایجاد کنش در مخاطب می‌شود. در رمزگان هرمونتیکی ما بیشتر با ایجاد معما و گره افکنی روبه‌رو هستیم که مخاطب را برای خوانش بقیه داستان کنجکاو می‌کند. در واقع رمزگان هرمونتیکی متوجه همه آن عناصری از متن، نظیر معماها و پرسش‌ها است که خواننده را به تأویل رخدادهای روایت شده وامی‌دارد (آلن، ۱۳۸۰ ه. ش: ۱۲۱). به این ترتیب شخصیت سیروان در اصل به صورت مشخص و واضح در داستان هویدا نمی‌شود و از طریق تداعی‌های مکرری که شخصیت اصلی داستان یافا را آزار می‌دهد در متن داستانی حضور پیدا می‌کند. مثلاً در نمونه زیر آمدن سیروان در تداوم همان فضای ابهام و تعلیق گزارش شده است:

«سیروان یأتی بآجاهی، یخفی بالضباب ثم یظهر...أراه هناك قرب تلك الشجرة الكبيرة، التي تمتد أغصانها إلى نصف الطريق. ينتظري، یلبس بنطاله الکحلي وكنزته الزیتية» (عبدالله، ۲۰۱۷ م: ۱۸۷).

در ادامه باز هم مخاطب به معما کشیده می‌شود و او از خود می‌پرسد: چرا سیروان در مه پنهان و آشکار می‌شود؟ ماهیت حقیقی سیروان روشن نیست. آیا او واقعیت دارد یا بخشی از همان خواب/واقعیت مبهم است؟ اینجا نیز، متن توضیح نمی‌دهد که سیروان دقیقاً کیست، و چرا در "ضباب" ناپدید می‌شود. در واقع در چنین مواردی خواننده میان مرز واقعیت و خیال گرفتار می‌شود و نمی‌داند حقیقتاً سیروان حاضر و واقعی برای نجات یافا آمده است یا اینکه هنوز در خیالات است که چنین آمد و شدهایی جریان دارد. چنین مواردی خواننده را در حالت انتظار قرار می‌دهد تا ادامه ماجرا را دنبال کند و حقیقت را بشناسد. شخصیت سیروان تا انتهای رمان با ساختار سورئالیستی و چرخش میان حالت خواب و بیداری به یک رمز هرمونتیکی تبدیل شده که امکان رمزگشایی آن در چارچوب چشم‌انداز یک زن روستایی اسیر قابل تفسیر است. در بخش بزرگی از رمان نویسنده با ورود به مکنونات شخصی یافا گاهی از رمز و ابهام استفاده می‌کند تا خواننده را نسبت به آگاهی از سرنوشت و ادامه زندگی شخصیت یافا فرا بخواند و به این ترتیب اوج بازی با راز و جستجوی معنا در رمزگان هرمونتیکی را نشان می‌دهد و عبدالله با لحن شاعرانه‌اش، ویژگی‌های دیگری از رمز و ابهام را به جلوه می‌گذارد:

تحلیل رمزگان پنجگانه رولان بارت در رمان "علی مائده داعش".... مهدی ترک‌شوند*

«أنا الآن وحدي، لا أسمع سوى أنفاسي، وبدخلي آلاف الأنفاس، تتعارك. أغمض عيني، تخف العتمة، كأني أرى دوائر بيضاء، أشعر أنني أدور مع الأرض. أنا ابنة الشمس، ستدور الأرض حولي، يوماً» (عبدالله، ۲۰۱۷: ۱۰۰).

"آلاف الأنفاس" که در درون راوی به نبرد مشغول‌اند، بیانگر یک هویت درهم‌شکسته، پراکندگی ذهنی و آشفتگی است، و این سؤال هرمنوتیکی را در پی دارد که این نبرد نماد چیست؟ چرا راوی از هزارها نفس تشکیل شده؟ آیا این تعدد نفس‌ها، نشانه‌ی شکاف هویت یا تجربه‌ی انواع وحشت‌های درونی و سرگذشت اوست؟ همه این پرسش‌ها در ذهن مخاطب تداعی می‌شود، اما نویسنده هیچ توضیح مستقیمی به او ارائه نمی‌دهد. راوی با بستن چشم/کاهش تاریکی "به چیزی شبیه «دوایر سفید» می‌رسد و این آغازگر این پرسش می‌شود که این دوایر سفید چیستند؟ ارتباط آن با رؤیا، ذهن ناخودآگاه چیست؟ در ادامه نیز راوی به این امر اشاره می‌کند که شخصیت احساس می‌کند که با زمین در حال چرخش است و خواننده نمی‌داند آیا این احساس دورانی، سرگیجه، تسلیم به تقدیر، یا وحدت با کائنات را می‌رساند؟ به طور کلی در اینجا خط تمایز خواب/واقعیت محو است.

رمز کنشی

دومین رمز مورد بحث در نظریه رمزگان رولان بارت رمزگان کنشی است. رمزگان کنشی به ظاهر داستان و پیشبرد آن نظر دارد؛ بارت درباره این رمزگان می‌نویسد: واژگان کنشی واحدهای خوانش به حساب می‌آیند. چنین عملی که دکوپاژ (برش‌سازی) نام دارد، عملی است اختیاری. این برش‌سازی زیر بار هیچ نوع مسئولیت روش شناختی نمی‌رود؛ زیرا تنها محدود به دال است، حال آنکه تحلیل منحصرمدلول را در بر می‌گیرد (بارت، ۱۳۹۹، ش: ص ۲۵). رمز کنشی به مجموعه رویدادهایی که با اسکله اصلی داستان و پیرنگ قصه در تماس‌اند، اشاره دارد و خواننده با کشف آن بر کیفیت و کمیت حوادث در داستان آگاه می‌شود.

رمزگان کنشی در داستان "علی مائده الداعش" به سادگی و به دور از پیچیدگی‌های معمول در داستان‌های پست‌مدرن انجام می‌گیرد. با اینکه نویسنده به دوره جدید و پست‌مدرن تعلق دارد، اما رمزگان کنشی به شیوه رئالیسم در اختیار خواننده گذاشته شده است؛ زیرا آنچه برای نویسنده، فراتر از پیچ و خم کردن‌های سبکی و روایی اهمیت دارد، بازگفت و انعکاس ستمی

است که زنان ایزدی به آن دچار شده‌اند، بنابراین کمتر به سوی هاله‌سازی و ابهام‌گویی پیش می‌رود. نویسنده مسیر مشخص و آرامی را برای روایت ظلم توفنده و هولناک داعشیان به تصویر کشیده است. همه چیز آرام است و با وضعیت اولیه پایداری در آغاز داستان مواجه هستیم. مردان و زنانی که دوشادوش هم در اطراف کوه سنجار زندگی می‌کنند. آنها آداب و مناسک خاصی دارند و تعصب خاصی نسبت به این آیین‌ها و باورهای دینی خود دارند، اما فریاد الله اکبر اولین نشانه‌ها از حضور رمزگان کنشی را اثبات می‌کند. این ندا اندک اندک دهکده را فرا می‌گیرد و زمینه برون‌رفت داستان از مرحله پیشاکنشی به کنش اولیه و برهم زدن وضعیت نخست داستان است:

«مسك يدي، كأنه لم يفلتها كل تلك المدة، ما زالت دافئة. قبل كفي بأنفاسه الساخنة نشر دفناً غريباً بأطراف المتجمدة. بحثت عن شيء لأقوله، لم أجد. الصيحات تعالت مجدداً: الله أكبر الله أكبر... كأنها بالحيّ القريب» (عبدالله، ٢٠١٧: ١٤).

در واقع در اینجا اولین نشانه‌های بروز حادثه اصلی خود را در همان فصل اول نشان می‌دهد. این کنش به منزله پنجره‌ای است که دیگر پنجره‌ها از آن گشوده می‌شود و پیرنگ داستان ساخته و طراحی می‌شود. این کنش‌های متوالی عبارتند از: دست گرفتن ← نگه داشتن دست (عدم افلات) ← احساس گرما ← بوسیدن ← گرمای منتقل شده ← جست‌وجوی گفتار ← ورود صدای محیطی؛ که هر کنش، پیامد احساسی یا معنوی خاص دارد و بلافاصله کنش بعدی را رقم می‌زند. این صحنه که ابتدا از فاصله‌ای به دهکده می‌رسد کم‌کم نزدیک و نزدیک‌تر می‌گردد و مرحله دوم کنش را می‌سازد:

«استوقفنا أربع سيارات رباعية الدفع، عند مفرق القرية، لم يستطع أي حيال ذلك فعل شيء» (همان: ١٧).

در اینجا توالی کنش‌ها همگی در سطح رخداد باقی می‌مانند و هیچ‌گونه توضیح یا رمزگشایی نمادین ارائه نمی‌دهند. این رمزگان تعلیق ایجاد می‌کند و سوال بعدی را می‌سازد اینکه چه کسانی در خودروها هستند؟ حادثه بعدی چیست؟ نقش من و پدرم در این سناریو چه خواهد بود؟ و به این ترتیب متن با همین کنش‌ها ترس و تعلیق را بالا می‌برد و خواننده را از سطح درنگ و تأمل به دل‌زنجیره‌روایی پرتاب می‌کند. بنابراین رمان با استفاده از رمزگان کنشی سامان یافته و مرحله به مرحله مخاطب را درگیر رویدادهایی منطقی می‌نماید.

مرحله پسین کنش در رمان، به اسارت گرفتن زنان ایزدی است و آنها در مکانی که قبلاً مدرسه بود توسط داعشیان حبس می‌شوند:

«فی غرفة فیما لا یزید عن عشرين مقعد، ألقوا بنا، کنا أكثر من مئتی امرأة إیزدیة، من مختلف قری سنجار» (همان: ۲۱).

در جملات ذکر شده راوی تنها به توصیف وضعیت کنش‌شدگان؛ شمار زنان، تنوع خاستگاه‌ها می‌پردازد؛ اما باز صرفاً روایت یک "اتفاق" است و برداشت یا ارزیابی خاصی ارائه نمی‌دهد. نویسنده در داستان خود کنش محور عمل کرده است. در واقع به جای تصویر تواردات ذهنی و خیالات و موضوعات حاشیه‌ای، کنشی اصلی را فراموش نکرده و رمان او غالباً بدون حاشیه پیرامون حادثه اصلی می‌گردد؛ زیرا از نگاه او این حادثه به قدری سهمگین است که باید با جزئیات روایت شود تا خواننده بتواند با شخصیت‌های داستان همذات‌پنداری کند. بنابراین رویدادها فرعی به عنوان پشتیبان کنش‌های اصلی درآمده‌اند و سعی می‌کنند کنش اصلی را به پیش ببرند:

«صراخ الأطفال، بكاء الناس، أعاد رأسي إلى الداخل. نتحشر النساء فوق بعضهن بعضاً، ولا يعلمن كيف، بغمضة عين، أصبحن هنا، في صفّ العاشرة» «أ»، مدرسة الأزهير» (همان: ۲۲).

در اینجا تصویرسازی مربوط به اسارت ایزدیان توسط داعشیان دیده می‌شود. واژه‌ها حرکت و آشوب را بازتولید می‌کنند؛ معنی در عمل و رخداد و نه در توصیف یا نمادپردازی ساخته می‌شود و نویسنده توضیح نمی‌دهد چرا، فقط رخدادها را کنار هم می‌چیند؛ خواننده در بطن حادثه و فضای پرتعلیق قرار می‌گیرد و باید خود معنای ضمنی را دریابد. در واقع رویدادها به طور آشکار به پیشبرد داستان کمک می‌کنند و مجموعه‌ای از گفتارها در روایت در خدمت همین کارکرد است تا با استفاده از ساخت فرایند طبیعی داستان امکان همذات‌پنداری خواننده با شخصیت ستم‌دیده ایزدی فراهم گردد.

در مجموع در رمان دارای چندین پی‌رفت کلی هستیم -منظور از پی‌رفت سطحی بالاتر از گزاره است که می‌تواند احساس روایتی کامل ایجاد کند (تودورف، ۱۳۸۲ ه.ش، ص ۹۱)، که خلاصه - وار آنها را می‌توان در جدول زیر دسته‌بندی کرد:

پی‌رفت‌ها	بازنمایی پی‌رفت‌ها
حضور آرام در اطراف کوه سنجار	زندگی آرام و بی‌غل و غش ایزدیان
هجوم داعشیان با صدای الله اکبر	خروج از حالت عادی و بیان وضعیت نامطلوب
کشتن مردان و به اسارت بردن زنان	تصویری از ددمنشی و ستم داعشیان
محبوس کردن زنان و تقسیم آنان میان فرماندهان	تصویری از زن‌ستیزی و استفاده ابزاری از زن
تجاوز و تعدی به زنان با ازدواج اجباری	بی‌پناهی زنان و حاکمیت جور و سلطه در جامعه
تسلیم و گاهی فراز زنان از دست داعشیان	تلاش زنان برای بازیابی هویت و اصالت

این مراحل با استفاده از تعلیق سبب دعوت خواننده به خوانش داستان از اولین مرحله تا آخرین مرحله نموده است. همچنین نویسنده با کمترین تکلف و پیچیدگی خواننده را بدون زحمت زیاد به گلوگاه‌های مرتبط با معنا آشنا می‌کند. پایان رمان نیز کنش به صورت نشاندار باقی می‌ماند و نویسنده این مرحله را با پایان باز و ظهور اولین نشانه‌های امید به پایان برده است که نشانگر استمرار تباهی و ستم است هرچند نمی‌توان به کلی ناامید شد.

رمز معنابنی

سومین رمز مورد بحث در نظریه بارت، رمز معناشناسیک یا معنابنی است. این رمزگان فراتر از کنش‌های رویدادی است و بر مفاهیم، اصل‌ها و تداعی‌ها متمرکز است. رمزگان معنابنی همان دلالت‌های ضمنی و غیر صریحی است که در یک جمله یا عبارت نهفته است. اشاراتی ضمنی که جای دلالت‌های صریح می‌نشینند و این نشانه‌ها هستند که توصیف می‌کنند نه عبارات صریح و روشن. در خصوص رمزگان معنابنی نه نیازی است که آن‌ها را متصل به پرسوناژ نگاه داشت و نه لازم است که برای شکل دادن به یک حوزه موضوعی واحد میانشان نظم و ترتیب برقرار نمود. در عوض ناپایداری و پراکندگی‌شان را مجاز دانسته و از ایشان ذراتی غبارگونه چون درخششی از معنا خواهیم ساخت (بارت، ۱۳۹۹ ه. ش: ۳۲). در این رمزگان با توجه به میزان و اهمیت گفتمان‌های مورد نظر، از بسامد اندک و بالایی برخوردار می‌شوند.

زهره عبدالله در رمان مشهور خود، از این رمز در مقاطع مختلفی از رمان استفاده کرده است. پردازش موضوعی انسانی و روایت زندگی زنان رنج‌کشیده ایزدی سبب شده تا نویسنده سعی کند با تمرکز در برخی از معانی، دلالت مورد نظر را عمیقاً و با قاطعیت بیشتری به خواننده القاء کند. در نتیجه وی به صورت دلالت‌مند معنای ضمنی توحش و سرنوشت مصیبت‌بار شخصیت‌ها را نشان می‌دهد:

«کم کان الظلام متعجرفاً، یظننا سنعود إلیه لنطمس فیه أرواحنا للأبد، ولم یتیقن بعد أن من یتحم بالنور، لا یمکن له أن یعود إلی الظلام إلا منسلخاً، مرغماً، کما غادره» (عبدالله، ۲۰۱۷: ۷).

در اینجا تقابل میان نور و روشنایی آمده است و تلاش سیاهی و تیرگی برای غلبه بر شخصیت‌های زنانه و نور و روشنایی دیده می‌شود. اینها نشانه‌هایی از که در رمان از جهان محسوسات برای تجسم گفتمان‌ها به کار می‌رود (سجودی، ۱۳۸۷: ۱۱۲). به دیگر سخن سیاهی مقصود داعشیان هستند که سعی در غلبه بر نور و روشنایی یا همان زنان پاکدامن دارند. در اینجا بازگشت به سیاهی غیر ممکن تلقی شده اما با اِلّا نفی شده است که این نشان از سرنوشت تبهناک شخصیت‌ها و گرفتار شدن آنها با بربریت و توحش است. جمله با رمزگان معنایی «نور» و «ظلمت» استعاره‌ای از نبرد آگاهی و جهل، رهایی و اسارت است و ظلمت به مثابه نیروی اقتدار یا جبر تاریخی، در برابر نوری که تجربه انسان را تغییر می‌دهد قرار می‌گیرد و ظلمت به مثابه ساختار قدرت یا استبداد معنا می‌یابد که نابودی روح را هدف می‌گیرد؛ اما تجربه آگاهی امکان بازگشت بی‌درد را منتفی می‌سازد. پس رمزگان معنایی همزمان سیاسی، روانی و فلسفی است. نویسنده در عین حال از وجوه مختلف کنایه، استعاره، تشبیه (فاتن، ۲۰۱۷: ۵۹) برای بیان معانی مربوط به مقاطع روایی بهره می‌گیرد و اثر خود را به روایت جذاب و تأثیرگذار تبدیل کرده است. در نمونه زیر می‌خوانیم:

«کما أفعَل دائماً، أستعینُ بذاکرتي لأنتشل نفسي من الخوف، أستحضر وجهه سیروان الجمیل الذی أعشق خطوطه، مضت شهوْرٌ لم أره فیها أبداً. إلا أنه بقي مزروعاً بنفسي، کوردة لا تُرهر ولا تموت. لکنها ما ملّت تبحت عن ماء. والیوم وُلد جنین خوفه علیّ، ولكن بطلق ناري، أتى لیراني، نعم أتى إلیّ، وقال لی: حبیبتي» (همان: ۲۲).

نویسنده از تشبیه و استعاره برای بیان معنا استفاده کرده است. از آنجایی که این ابزارها به جای گفتن مستقیم معنا آن را به طور غیر مستقیم نشان می‌دهند، جزو دلالت‌های معنایی هستند. در اینجا در عبارت «کورده لاتزهر ولانموت» مقصود جاودانگی و حضور ثابت سیروان در جهان یفا است. نویسنده این مفهوم را با تکیه بر تشبیه نشان داده است. یا زمانی که می‌گوید «أنه مزروعاً بنفسی» از نهایت عشق و محبت خود به سیروان سخن می‌گوید، منتها چنین مفهومی با تکیه بر مفهوم نشان دادن است و خاطره و حافظه، بزرگ‌ترین پناهگاه شخصیت‌اند و معشوق با حضور غیاب‌گونه‌اش (در تشبیهش به گل معلق، زندگی روانی بی‌تکمیل) همان رمز بقای امید و هویت اوست. این معانی هویت زن پریشان و اسیر را نشان می‌دهد که با پناه آوردن به ساحت عشق در صدد کاهش رنج اسارت و شکنجه است. یا در نمونه زیر نویسنده با تصویر وضعیتی حالت درماندگی و فشاری ناشی از اسارت و فضای بغرنج‌آوری که زنان در آن گرفتار آمده‌اند را نشان می‌دهد:

«الهواء الخفيف يتمشي عبر الأجساد، الملقاة كأكياس قمح، دون حركة، دون نفس، على الأرض وبين المقاعد. رغم كثرة العدد، إلا أنني كنت أستطيع سماع تنهّات الجميع غير المنتظمة، ينتظرون فتح الباب، وفكّ الأغلال القابضة على الهواء، فيتنفس مجدداً» (همان: ۲۳).

در اینجا فضای رقت‌انگیز و بحرانی زنان در محبس گزارش شده است. زنانی که در اتفاقی کوچک روی جنازه‌ها انباشت شده‌اند و با ناله و آه منتظر باز شدن درها و پنجره‌ها برای نفس کشیدن دوباره‌اند. نویسنده چنین فضایی را با استفاده از توصیفات نشان‌دار عرضه کرده است و نویسنده عمق «غیر قابل تحمل بودن» فضا را غیر مستقیم به خواننده القا کرده است. چنانکه هوا را که نماد حیات است آلوده به ترس و اسارت توصیف می‌کند تا خفقان روان شناختی و اجتماعی را شرح دهد و این رمزگان معنایی به وضوح تداعی‌کننده وضعیت‌های اسفبار جمعی در لحظه‌های خفقان تاریخی جنگ و آشوب است. نویسنده با بیان حالت‌های آنها مواجهه سخت‌شان با وضعیتی که در طی آن بدنشان مورد تجاوز و تعدی قرار می‌گیرد نشان می‌دهد. وضعیتی که نویسنده بدون اینکه بگوید شخصیت چه ماهیت و اخلاقی دارد، با توجه به تصویرسازی‌ها می‌توان فهمید:

«کم کان فی معركة، کل جسدي يؤمني، تجلّست زاحفة إلى المكان الذي رمي به ثيابي، ارتدیت الفستان الممزق، لأستر نفسي مخافة أن يفتح الباب فجأة، وأنا مازلت عارية. توقّعتُ على الفراش، لست أدري إذا كنت أشعر بكل شيء، أو أنني لا أشعر بشيء، لهذا الحد أتوه بأعمافي المتكسّرة» (همان: ۸۸).

نویسنده از زبان راوی اعلام نکرده من پاکدانم، با حیا هستم و احساس شرم می‌کنم، بلکه با استفاده از توصیف حالت شخصیت در وضعیتی که برای او آزاردهنده است، شرم و حیا شخصیت را در مقابل متجاوزان نشان داده است. لباس پاره نمادی از شرافت و حفاظ است که آسیب دیده، ولی هنوز برای حفظ عزت باقی‌مانده تلاش می‌کند و احساس سرگردانی و بی‌حسی، نشانه بحران هویت، فروپاشی درونی و گم‌شدگی روانی شخصیت است. در چنین مواردی معنا بر ساختار غلبه می‌کند و نویسنده معنا را به طور تحمیلی بلکه در بطن رویدادها و موضوعات پردازش کرده است.

رمز نمادین

این رمز نیز همچون رمز معنایی به شکل‌گیری درون‌مایه روایت کمک می‌کند با این تفاوت که رمز معنایی محدود به معنای ضمنی رفتار یا گفته‌های شخصیت‌هاست؛ در حالی که رمز نمادین کل متن یا بخش‌های قابل توجهی از آن را در بر می‌گیرد و همچنین در قالب گزاره‌های متعددی رخ می‌نمایاند (اللهیاری، ۱۴۰۲، ش: ۳۶). در واقع کارکرد رمز نمادین به این صورت است که با بر ساختن تقابل‌های دو جزئی است. این نوع رمز با ساختارهای دو گانه مضمون تقابلی رمان را شکل می‌دهد.

رمز نمادین در رمان "علی مائده داعش"، سهم قابل توجهی از روایت را به خود اختصاص داده و در اثر زهرا عبدالله به طور برجسته بازنمود یافته است؛ زیرا رمان اساساً بر پایه رابطه‌ای تقابلی بنا نهاده شده است. در همان صفحه آغازین رمان تقابل میان نور و تاریکی جلب توجه می‌کند و اولین سنگ‌بنای تقابلات در رمان در همان آغاز کاشته می‌شود:

«يقذف بنا الظلام بقسوة خارج الأرحام، لا يترك لنا فرصة أن نقرّر أو نختار، لنجد نفسنا مرغمين على تقبّل النور... في النور حين نتعلّم كيف نكون أحراراً، نضحك باستهزاء، ونحن نقول: كم كان الظلام متهجراً! يظنّنا سنعود إليه لنطمس فيه أرواحنا للأبد، ولم يتيقّن بعد أن

من يلتحم بالنور، لا يمكن له أن يعود إلى الظلام إلا منسلخاً، مرغماً، كما غادره» (عبدالله، ٢٠١٧م: ٧).

در اینجا تقابل میان نور و تاریکی به عنوان یکی از تقابل‌های مهم اساطیری مطرح شده است و رمان اساساً بر پایه این تقابل شکل گرفته است. داعش با پرچم سیاه و عقاید هولناک نماینده بخش سیاهی است و زنان ایزدی با پاکی و خلوص نماینده بخش نور و روشنایی‌اند. علاوه بر تقابل فوق یکی دیگر از تقابل‌ها در اثر تقابل میان دین اسلام داعشی با دیانت ایزدی است و در عین حال متن با تقابل‌های بنیادین "بی‌اختیاری/آزادی"، "جهل/دانایی"، "مرگ (وجود پیش از آگاهی)/تولد (خودآگاهی)" گره خورده است. این تقابل بخشی از معنا رمان را تشکیل می‌دهد و از منظر رمزگان نمادین بارت، بخش مهم متن نه روایت سطحی، بلکه همین تضاد نمادین بنیادین، میل به تولد دوباره، رشد سوژه‌ی آزاد و گذار از جهان بسته است. قسمت دیگری از رمان که به شدت واجد بار نمادین و رمزگان نمادیناست و کارکرد آن در بافت روایی، تقابل‌های بنیادینی را طرح می‌کند که هسته درد و بحران هویت و سوژه زنانه را به نمایش می‌گذارند متن زیر است:

«أنن الآن من أملاك الدولة الإسلامية، غنائم يعني. يجب عليكم أن تدخلن الإسلام لكي تُصبحن مسلمات، هذا شرع الله... من بعد أن تدخلوا الإسلام، إن شاء الله، ستتزوجن من مقاتلي دولتنا. كمن سكب سطلاً من المياه الحارة الملتهبة على جسدي، اختفت حواسي، ما عدتُ أستطيع إيجاد بصري. انلّزق لساني بسقف حلقِي، كيف أكون حلالاً لهؤلاء الغرباء المجرمين وحراماً على حبيبي» (همان: ٢٦).

شخصیت داعش در مقابل زنان ایزدی قرار گرفته و پرچم‌دار اسلام افراطی است. همانطور که تقابل‌های دیگری چون تقابل زن/مرد، تقابل جسم/روان، تقابل حلال/حرام بر غنای رمزگان متن افزوده است. در این تکه، رمزگان نمادین حول فروپاشی هویت و معنای انسانی، استثمار دینی/جنسیتی، سرکوب سوژه زنانه و آشفتگی نظام دلالت‌ها شکل گرفته است. قهرمان زن با بدن، روان، و عشق خود وداع می‌کند و در چنبره خشونت و قدرت، چیزی جز شیء مطیع نظام غالب نمی‌شود، اما در درون، بحران معنا و انفجار نمادین همچنان جریان دارد. البته تقابل بارز

تحلیل رمزگان پنجگانه رولان بارت در رمان "علی مائده داعش".... مهدی ترک‌شوند*

در اینجا تقابل دینی است و چنین تقابلی، به تقابل کلامی، فکری و حتی فیزیکی میان دو طرف منجر می‌شود. دین ما و دین شما در دو جهت مخالف این داستان قرار دارند:

«بلی، اکید، إِنْهُمْ غَنَائِمُ الْخِلَافَةِ، سَنَتَزَوَّجُهُنَّ! قَالَتْ لَهُ خَالَتِي كُورِي، وَإِنْ بَدَأَ صَوْتُهَا مَرْتَجِفًا:

دیننا لا یسمح بذلك، فَتَفْهَمُوا هَذَا الْأَمْرُ» (همان: ۳۱).

همانطور که مشخص است شخصیت "کوری" به عنوان زنی ایزدی در مقابل داعشیان قرار می‌گیرد و از قانون دین خود که در مخالفت با قوانین دین داعشی قرار دارد سخن می‌گوید. همچنین تقابل میان مردان و زنان بخش دیگری از رمزگان نمادین اثر را تشکیل می‌دهد. در یک طرف مردان داعشی قرار دارد که به ندرت زنان در میان آنها پیدا می‌شود. در رمان نام یک زن به نام "أم الخنساء" دیده می‌شود. در مقابل زنان ایزدی قرار دارد که همسرانشان جملگی کشته شده‌اند و به عنوان اسیر به اجبار در اختیار داعشیان قرار گرفته‌اند. زن در نقش غنیمت، نشانه کاملی از تسلط سیاسی/مذهبی و شیء‌سازی مطلق سوژه زنانه است و البته صدای لرزان خاله، هرچند شکننده، واژه‌ای نمادین از مقاومت فرهنگی و ادغام‌ناپذیری هویت اصیل است.

رمز فرهنگی

آخرین مؤلفه مورد بحث در نظریه رمزگان رولان بارت رمز فرهنگی است. رمزگان فرهنگی به بازگشایی دلالت‌های فرهنگی می‌پردازد که نوعی شناخت کلی از فضای فرهنگی و ایدئولوژی داستان می‌دهد. این رمزگان به صورت امثال و حکم، حقایق علمی، صورت‌های قالبی گوناگون ادراک که واقعیت انسان را می‌سازند، پدیدار می‌شوند (Barth, 1970: 18). در واقع به دیگر سخن «مجموعه دلالت‌های فرهنگی که به شناخت کلی از آن دروان مربوط می‌شود» (احمدی، ۱۳۹۱ ه. ش: ۲۴۰). در این رمز مورد بحث قرار می‌گیرد.

رمان "علی مائده داعش" تقابل میان زنان ایزدی و داعشیان را گزارش می‌دهد که در دو نقطه مقابل فرهنگی با هم قرار دارند. یک گروه پیرو مکتب خاص با آداب و رسوم مشخص است و گروه دیگر به اسلام رادیکال منتسب است و خوانشی افراطی از دین ارائه می‌دهد (الربیعی، ۲۰۱۸: ۱۴) نویسنده در همان آغاز سعی کرده به ترسیم برخی از آداب و باورهای ایزدیان بپردازد و خواننده را با دین و منش آنها که سپس در تقابل با داعشیان قرار می‌گیرد آشنا کند:

تتوسط شعله من النار، المتقدة ببضع قطرات من زيت الزيتون، حلقه القيام بـ «رقص السماء»، التي يؤديها سبعة رجال دين يرمزون إلى الملائكة السبعة، بثيابهم الشالك، تلك العباءات البيضاء، تعلوها ستره قمحية اللون طويلة بأكمام واسعة (عبدالله، ٢٠١٧م: ٧).

این صحنه با زبان آیینی-نمایشی خود، مخاطب را به شبکه‌ای از دانسته‌ها و روایت‌های تاریخی، دینی و اسطوره‌ای ارجاع می‌دهد مانند پیوند آیین‌های صوفی و محافل سماع به سنت‌های هفت ملک و مراسم عبادی نخبگان مذهبی، استفاده از نور، آتش، زیتون، سفید و عدد هفت به عنوان کلیدهای فرهنگی جهان سامی و ایرانی، نمایش "خلق آیین جدید" یا "سوءاستفاده ابزاری از نمادهای دینی" در جهت تأسیس اقتدار خلافت یا حکومت مدعی تقدس، و به این ترتیب بستر معناسازی خود را نه فقط از منطق روایی، بلکه به شکل بینامتنی و ارجاعی از حافظه‌ی جمعی دینی-فرهنگی برمی‌گیرند. به عنوان مثال در نمونه زیر این تفاوت طبقاتی به عنوان یک رسم بازدارنده مورد اشاره قرار گرفته است:

«یا ابنتی، إنه من طبقة وأنت من طبقة، دیننا وأعرافنا حرموا هذا الزواج» (همان: ص ١٠).

نقطه گره‌افکنی داستان از همین بافت فرهنگی صورت می‌گیرد. اصولاً عوامل فرهنگی که زنان از آن رنج می‌برند، یکی از عناصر سبک زبانی در آثار زنان است. زنان غالباً به عواملی از فرهنگ که در صدد تضعیف جایگاه آنها است می‌پردازند (عسکری، ١٣٨٩ه. ش: ٤). در این رمان طبق رمزگان فرهنگی، ازدواج میان یافا و سیروان صورت نمی‌گیرد و باوری سنتی مانع از ازدواج آنها می‌شود و چنین رخدادی به پشتوانه کلان روایت فرهنگی "دیننا وأعرافنا" شکل گرفته است. دیانت ایزدی به عنوان یک عامل مهم در پردازش روایت دخیل است و سعی در تغییر رویدادها با توجه به این باورها هستد هرچند هژمونی با رمزگان فرهنگی اسلام رادیکال است و این عقاید راه به جایی نمی‌برد. در نمونه زیر می‌گویید:

«بلی، أکید، إهن غنائم الخلافة، سنتزوجهن! قالت له خالتي كوري، وإن بدأ صوتها مرتجفاً:

دیننا لا یسمح بذلك، فتفهموا هذا الأمر» (همان: ٣١).

در اینجا از دین به عنوان یک عامل فرهنگی پرهیز کننده یاد شده است. با تکیه بر دین است که شخصیت "کوری" و دیگر زنان ایزدی قصد تسلیم شدن در برابر قوانین داعشی را ندارند.

تحلیل رمزگان پنجگانه رولان بارت در رمان "علی مائده داعش".... مهدی ترک‌شوند*

تفاوت رمزگان فرهنگی در این است که هر گروه فرهنگی (خلافت با سنت فاتح-مردسالار و قربانیان با دین و عرف خودشان) عمل، حق و معنای ازدواج و غنیمت را متفاوت معنا می‌کند و از منابع دانشی متفاوت استدلال می‌آورند

دیگر نشانه‌های فرهنگی اسلامی در رمان مذکور، شهادتین است که داعشیان از آن به عنوان ابزاری برای حکمرانی تروریستی و سلطه‌مآبانه خود استفاده می‌کنند:

«مع البنادق الموجهة إلینا، أمرونا بنطق الشهادة: أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمداً

رسول الله» (همان: ۳۴).

"نطق الشهادة" نه فقط یک گزاره‌ی زبانی، بلکه در فرهنگ اسلامی دروازه‌ی ورود به امت مسلمان و تبدیل هویت است؛ همین جمله در فقه و عرف اسلامی، نشانه‌ی پایان سایر هویت‌ها (دینی، اجتماعی) و گشایش هویت "مسلم" است و در رمزگان فرهنگی عرب-اسلامی، شهادتین جزئی از حافظه و حتی مناسبات حقوقی جمعی تلقی می‌شود و معمولاً شخص با گفتن آن نظام معنایی گذشته‌اش را در لحظه ترک و به هویت جدید "کدگذاری" می‌شود و یا اینکه با این سخن هویت واقعی فراموش شده‌اش را بازگو می‌کند؛ بنابراین رمان مذکور به طور اساسی در بخش بزرگی از خود قوانین و فضای فرهنگی و اجتماعی جامعه داعشی جامعه‌ای سرشار از جنایت و ظلم و شهوت و تعرض را بیان می‌کند.

نتایج

پس از بررسی و تحلیل رمزگان پنج‌گانه رولان بارت در رمان "علی مائده داعش" به نتایج زیر دست یافتیم:

رمزگان پنج‌گانه چه نقشی در انتقال گفتمان و ساخت درون-مایه اثر دارند؟ نویسنده با کاربست رمزگان پنج‌گانه گفتمان انتقادی خود نسبت به داعش را مطرح کرده است و تفکرات و اعمال آنها را به چالش کشانده است. نویسنده همانطور که با کاربست اندک رمزگان هرمنوتیکی از ابهام‌آفرینی جلوگیری می‌کند با استفاده از رمزگان کنشی تصویری دقیق از جنایات داعش ارائه می‌دهد و با استفاده از رمزگان معنایی و نمادین به گفتمان تقابلی و نقش آن در پیشبرد جنایات داعش اشاره کرده است و این رموزها هر کدام به نوبه خود در ساخت زمینه‌ها، علل و اشکال گفتمان انتقادی داستان نقش داشته است.

نویسنده با اینکه علاقه زیادی به کاربرد رمز تأویلی نشان نداده است، اما ساختار ادبی و روایی اثر سبب شده تا در مواقع لازم از رمز به طور فنی بهره ببرد. عبدالله این رمز را در عنوان و صفحه آغازین و پایانی رمان به کار برده است. در ابعادی از شخصیت یافا قهرمان داستان و همچنین شخصیت سیروان شخصیت مرد عاشق رمزگرایی دیده می‌شود و نویسنده آنها را به صورت رمزگون به تصویر کشیده است. عبدالله با ایجاد برخی مقاطع نمادین در ایجاد تعلیق و دعوت به تأمل و درنگ یرای یافتن معنا تلاش کرده است.

زهره عبدالله از رمز کنشی به طور واضح و منظم بهره گرفته است. این رمز با توالی منطقی در سرتاسر اثر دیده می‌شود و هدف محتوایی اثر سبب شده تا ساختار به طور دقیق در اختیار محتوا قرار گیرد و خواننده به سادگی بتواند از توالی کنش‌ها آگاه یابد. این کنش‌ها به صورت منظم از وضعیت اولیه پایدار برخوردار است و سپس وارد مرحله کشمکش، میانی و سرانجام وضعیت پایانی را پشت سر می‌گذارند. رمز معنایی در رمان در موارد مختلفی با توجه به کارکرد زبان شعری و زبان زنانه در اثر دیده می‌شود. نویسنده معانی مهم و تقابل‌های اصلی اثر را از طریق نشان دادن و چیدمان خاص عناصر و واژگان و همچنین کاربرد تشبیه و استعاره به خواننده القا کرده است.

رمز نمادین در رمان با توجه به ساختار دوگانه اثر بخش قابل توجهی از جهان روایت را به خود اختصاص داده است. این رمان اساساً اثری تقابلی است و از تقابل میان نیروهای شر (داعش) و خیر (زنان ایزدی) شکل گرفته است و در سایه آن دیگر تقابلات نظیر تقابل میان نور و تاریکی، مرگ و زندگی، زنان و مردان، زور و تسلیم و غیره شکل گرفته است. رمزگان فرهنگی بخش مهمی از رمان را به خود اختصاص داده است. رمان "علی مائده داعش" اساساً یک اثر فرهنگی است که تقابل فرهنگی میان داعشیان و زنان ایزدی را نشان می‌دهد. فرهنگ و نمودهای مختلف آن در ایجاد و پیشبرد این تقابل دخیل است و نویسنده ابعاد هویت فرهنگی این تقابل‌ها را به تصویر کشیده است.

منابع

- احمدی، بابک. (۱۳۹۱ ه. ش). ساختار و تأویل متن، تهران: مرکز
- آلن، گراهام. (۱۳۸۵ ه. ش). رولان بارت. ترجمه پیام یزدانجو، تهران: نشر مرکز.

تحلیل رمزگان پنجگانه رولان بارت در رمان "علی مائده داعش".... مهدی ترک‌شوند*

- اللهیاری، هاشم. (۱۴۰۲ ه. ش). "تحلیل داستان من قاتل پسران هستم نوشته احمد دهقان بر اساس رویکرد رمزگان پنج-گانه رولان بارت". *مجله ادبیات پارسی معاصر*. ش ۱۳. صص ۲۹-۵۱.

- بارت، رولان. (۱۳۹۹ ه. ش). *اس/زد: به همراه داستان سارازین اثر بالزاک*. ترجمه: سپیده شکری-پور. تهران: افراز.

- تودورف، تزوتان. (۱۳۸۲ ه. ش). *بوطیقای ساختارگرا*. ترجمه محمد نبوی. چاپ دوم. تهران: آگه.

- پاینده، حسین. (۱۳۹۷ ه. ش). *نظریه و نقد ادبی: درسنامه میان-رشته‌ای*. تهران: سمت.
- دالوند، لیلا؛ و دیگران. (۱۴۰۲ ه. ش). "تحلیل رمان "آزاده خانم و نویسنده‌اش" از رضا براهنی براساس نظریه رمزگان پنجگانه رولان بارت". *ماهنامه علمی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار/ادب)*. شماره ۸۹. صص ۹۳-۷۵.

- الریعی، محمد کامل (۲۰۱۸)، *داعش توحش و جذور*. بیروت: دارالآداب.
- ژنت، ژرار. (۱۹۸۸ م). *خطاب الروایة*. ترجمه: یمنی العید. بیروت: دارالمعرفة.
- سجودی، فرزانه. (۱۳۸۷ ه. ش). *نشانه-شناسی کاربردی*. تهران: علم.
- صفوی، کوروش. (۱۳۹۰ ه. ش). *از زبان-شناسی به ادبیات*. تهران: سوره مهر.
- صفی‌ئی، کامبیز؛ مسعود. (۱۳۹۰ ه. ش). "توضیح و متدولوژی رمزگان رولان بارت با نمونه عملی از نمایشنامه فیزیکدانها اثر فردریش دورنمات". *فصلنامه مطالعات نقد ادبی*، شماره ۲۴، صص: ۱۴۰-۱۶۳.

- عسگری، عسگر. (۱۳۸۹ ه. ش). *نقد اجتماعی رمان معاصر فارسی*. چاپ دوم، تهران: فروزان.
- عبدالله، زهرا. (۲۰۱۷ م). *علی مائده داعش*. بیروت: دارالآداب.
- الغدابی، عبدالله. (۱۹۹۷ م). *المرأة واللغة*. بیروت: دارالعریة للدراسات والنشر.
- فاتن، المر (۲۰۱۷)، «التشبيه والاستعارة فی رواية علی مائده داعش لزهراء عبدالله»، *الفینیق الإلكترونية*، ۷۴-۵۸.

- فتوحی، محمود. (۱۳۹۱ ه. ش). *سبک‌شناسی: نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها*. تهران: سخن.
- قاسمی اصل، زینب؛ حسین الیاسی منفرد. (۱۴۰۱ ه. ش). "بازنمایی خشونت در رمان "علی مائده داعش" با تکیه بر نظریه اسلاوی ژیتک". *مجله ادب عربی*. شماره ۱. صص ۶۴-۴۴.

- ماهوزی، زهرا؛ رسول بلاوی؛ ناصر زارع. (١٤٠٠هـ. ش). "نقد جامعه‌شناسی رفتار داعش علیه زنان در رمان علی مائده داعش" اثر زهراء عبدالله. شماره ٢٢، مجله نقد ادب معاصر عربی. صص ٢٦٦-٢٨٨

- مرادی، ایوب؛ سارا چالاک. (١٣٩٩هـ. ش). "بررسی نثر معنایی در حکایت شاه و کنیزک مولوی براساس رمزگان رولانی بارت". پژوهش‌های ادب عرفانی. د ١٤. صص ١٨٩-٢١٠

- مهاوی، محمد حسین. (٢٠٢٣). روایه "علی مائده داعش لزهره عبد الله": دراسة فی ضوء اللسانيات الاجتماعية، الدراسات اللغوية و الترجمة، مج. ٢٠٢٣، ع. ٣٨، ص. ١٤٥-١٦٣.

- میرعبادی، سیدعلی. (١٣٩٨هـ. ش). فرهنگ توصیفی نشانه‌شناسی. تهران: معرفت و زبان-آموز

- نوازنی، رحمان؛ گل افروز محبی. (١٤٠٣هـ. ش). "معناکاوی رمزگان خطبه ٦٤ نهج البلاغه (براساس الگوی رمزگان رولان بارت)". شماره ٤٨. مجله پژوهش دینی. صص ٦٠-٣٥

- Barthes, Roland (1953) Writing Degree Zero. Editions du Seuil.

- Barthes, Roland (1970) S/Z. Paris: Seuil.

Reference

- Abdullah, Zahra (2017). Ali Maedat Daesh. Beirut: Dar Al-Adab. [In Arabic]
- Ahmadi, Babak (2012). Structure and Interpretation of Text. Tehran: Markaz. [In Persian]
- Allen, Graham (2006). Roland Barthes. Translated by Payam Yazdanjo, Tehran: Nashr-e Markaz. [In Persian]
- Allahyari, Hashem (2023). "An Analysis of the Story I Am the Killer of Your Son Written by Ahmad Dehghan Based on Roland Barthes' Five Codes Approach." Contemporary Persian Literature Journal, No. 13, pp. 29-51. [In Persian]
- Asgari, Asgar (2010). Social Critique of the Contemporary Persian Novel. 2nd Edition, Tehran: Forouzan. [In Persian]
- Barthes, Roland (2020). S/Z along with "Sarrasine" by Balzac. Translated by Sepideh Shokripour, Tehran: Afraz. [In Persian]
- Dalvand, L., Koupa, F., Alipour, B., & Mohammadi Badr, N. (2023). Analysis of the Novel "Azadeh Khanom va Nevisandehash" by Reza Baraheni Based on Roland Barthes' Five Codes Theory. (89), 75-93. [In Persian]

- Fatouhi, Mahmoud (2012). Stylistics: Theories, Approaches, and Methods. Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Ghasemi Asl, Z., & Elyasi Monfared, H. (2022). Representation of Violence in the Novel "Ali Ma'edat Daesh" Based on Slavoj Žižek's Theory. Journal of Arabic Literature, (1), 44-64. [In Persian]
- Jannat, Gerard (1988). Khitab al-Riwaya. Translated by Yamini Al-Aid. Beirut: Dar al-Ma'rifa. [In Arabic]
- Mahouzi, Z., Belavi, R., & Zare', N. (2021). A sociological critique of ISIS's behavior against women in Zahra Abdullah's novel "Ali Ma'edat Daesh". Journal of Contemporary Arabic Literature Critique, (22), 266-288. . [In Persian]
- Mirabadi, Seyed Ali (2019). A Descriptive Dictionary of Semiotics. Tehran: Ma'refat va Zaban-Amoz. [In Persian]
- Moradi, Ayoub & Chalak, Sara (2020). "Semantic Prose Analysis in the Story of the King and the Slave-Girl in Rumi's Masnavi Based on Roland Barthes' Codes." Research in Mystical Literature, Vol. 14, pp. 189-210. [In Persian]
- Navazani, R., & Mohbbi, G. A. (2024). Semantic Analysis of Code in Sermon 64 of Nahj al-Balagha Based on Roland Barthes' Code Model. Journal of Religious Research, (48), 35-60. [In Persian]
- Payandeh, Hossein (2018). Literary Theory and Criticism: An Interdisciplinary Coursebook. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Safavi, Kourosh (2011). From Linguistics to Literature. Tehran: Soureh Mehr. [In Persian]
- Safiei, Kamibiz; Salami, Masoud (2011). "Explanation and Methodology of Roland Barthes' Codes with a Practical Example from the Play The Physicists by Friedrich Dürrenmatt." Literary Criticism Studies Quarterly, No. 24, pp. 140-163. [In Persian]
- Sajoudi, Farzan (2008). Applied Semiotics. Tehran: Elm. [In Persian]
- Todorov, Tzvetan (2003). Structuralist Poetics. Translated by Mohammad Nabavi, 2nd Edition, Tehran: Agah. [In Persian]
- Al-Ghadhami, Abdullah (1997). Al-Mar'a wa al-Lugha (Woman and Language). Beirut: Dar Al-Arabiya for Studies and Publishing. [In Arabic]

النقد البنيوي لرواية "على مائدة داعش" لزهره عبد الله (بناءً على نموذج رولان بارت للرموز الخمسة)

نوع المقالة: أصلية

مهدي تركشوند^{*}

١. استاذ، فرع اللغة العربية وآدابها، عضو الهيئة التعليمية بجامعة سيد جمال الدين اسدآبادي، همدان، إيران.

تاريخ استلام البحث: ١٤٠٤/٠٨/٠٧

تاريخ قبول البحث: ١٤٠٤/١٢/٠٤

الملخص

أدى التطور السريع لعلم السرد في العصر الحديث إلى طرح نظريات متنوعة تُسهم في تحليل النص السردى وفهمه. ترتبط معظم هذه النظريات بمجال البنيوية، ومن أهم مؤسسي هذه المدرسة رولان بارت، إلا أنه لم يقتصر على البنيوية والتركيز على النص. ففي نموذج "الرموز الخمسة" في طبقات التأويل، والفعل السردى، والدلالة، والرمزية، والثقافة، يؤمن بالحضور الفاعل للقارئ لفهم النص، وهو ما يُعتبر ميلاً نحو ما بعد البنيوية. وبالاعتماد على المنهج الوصفى التحليلي، ومع مراعاة الحساسية الموضوعية في رواية "على مائدة داعش" لزهره عبد الله، التي تتناول تطرف داعش والنساء الإيزيديات، يدرس هذا المقال تطبيق رموز رولان بارت لتحليل السمات الإبداعية والطبقات الخفية لهذا النص السردى. رواية لاقت استحساناً سريعاً لانعكاسها على اضطهاد المرأة الإيزيدية، لذا، يعتمد هذا المقال على المنهج الوصفى التحليلي، ويدرس هذه الرواية وفق نماذج الرموز الخمسة لرولان بارت. تُظهر نتائج البحث أن الكاتب استخدم خمس رموز بمستويات مختلفة، بلغة سلسلة وجريئة، وجميعها، باستثناء الرمز التأويلي الأقل بروزاً، حاضرة بكثرة في الرواية قيد الدراسة. الرمز التأويلي يكمن في العنوان وبعض الغموض والرموز الأسطورية، والرمز الفعليّ في التعبير عن الحدث المأساوي والمروع، والرمز الدلالي في رسم خطاب داعش والمرأة، والرمز الرمزي في مواجهة قوتي الشر والخير، الأبيض والأسود، والرمز الثقافي الذي يشير إلى هيمنة أيديولوجية داعش في صياغة النص، بالإضافة إلى معتقدات المرأة الإيزيدية في صياغة خطاب النضال.

المفردات الرئيسية: الدراسات السردية، أنموذجاً كوديا، رولان بارت، رواية "على مائدة داعش".

* الكاتب المسؤول: Torkshavand@sjau.ac.ir